

ložaj, ustavi pa se tudi pri nekaterih slovenskih posebnostih – veči (pojezdi) in izvajanju gorskega prava.

Smiselno nadaljevanje Kambičeve razprave je prispevek Jelke Melik *Razvoj kazenskega prava na Slovenskem od 1848 do danes*. V njem avtorica opisuje razvoj kazenskega prava in njegovo modernizacijo v skladu z nastankom porevolucijskih »pravnih« držav, ki so delovanje upravnih in pravosodnih organov opirale na zakon(e), življenje družbe (države) pa na njegovo najvišjo obliko – ustavo. Zanimiv in potreben je pregled značilnosti kazenskih zakonikov in postopnikov, ki so veljali na našem ozemlju od leta 1803 do danes, pisanje o zakonih pa avtorica dopolni z beležkami o zgodovinskem ozadju in okoliščinah njihovega nastanka.

Zgodovinski arhiv Ljubljana je z izdajo malefičnih svoboščin opravil zahtevno in potrebno delo, ki bo služilo širokemu občinstvu. Bralci se bodo lahko »iz oči v oči« srečali z dragocenostjo, ki je doslej spregovorila le poklicanim, ravno prav izčrpni, tekoče pisani in zanimivi »spremniki« teksti pa jih bodo kot nevsiljivi vodniki vodili in poučevali o davno minulemu času in ljudeh, ki jim je ta dokument krojil usodo.

Aleksander Žižek

## SLOVAŠKA ZGODOVINA NA NOV NAČIN

Dušan Škvarna, *Začiatky moderných slovenských symbolov. K vytváraní národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied, 2004, 129 strani.

Konec 18. stoletja je evropski stanovski družbeni sistem radikalno zamenjal svojo podobo in v stoletju meščanstva kulminiral v nastanku modernih narodov in držav ter nacionalne identitete. Vendar začetki spreminjanja etnične pripadnosti v moderne narode segajo že v sredo 18. stoletja. Pri tem so bili pomembni razni miti, legende, stereotipi, odnos vladne politike do ljudstva, še posebej pa narodni simboli. S simboli, ki so postopoma pridobivali predstavnisko in predvsem narodno vlogo, so se ljudje identifi-

cirali in se kasneje začeli povezovati v (marsikje nedržavno) kulturno celoto. Simboli so bili sad notranjih in zunanjih, sodobnih in zgodovinskih momentov. Vendar pa narodni simboli niso bili zgolj zastava, himna in nacionalne barve. K nacionalnim simbolom so spadali še različni predmeti, osebe in dogodki, s katerimi se je narod mogel identificirati. Junaki, ki kronološko nikakor niso spadali v pojem *narod*, so z nacionalnim razvojem tako dobili pridih narodnega junaka. Na drugi strani je imela nacionalni simbol reka ali gorovje, ki je povezovalo razne narode, in podobno.

Primer, v katerem so se narodi v 19. stoletju preobrazili v sprva kulturne in kasneje v politične narode, je bila mnogonacionalna tvorba Avstrija, v kateri je avtor študije *Začiatky moderných slovenských symbolov* dr. Dušan Škvarna, profesor na fakulteti humanističnih znanosti Univerze Mateja Bela v Banski Bistrici, izpostavil razvoj slovaške narodne identitete od konca 18. do srede 19. stoletja.

Izrazitejša nacionalizacija življenja se je začela kazati v zadnjih dveh desetletjih 18. in v prvem desetletju 19. stoletja, nacionalni simboli pa so bili še zelo skromni. Predvsem so se tedaj kot simboli pojavljali Ogrska, kamor je spadalo slovaško ozemlje, cerkveno življenje in Velika Moravska kot starejša zgodovina »Slovakov«. Prvi ogrski kralj Štefan je pri Slovakihi odigral precejšnjo vlogo, saj je kot srednjeveški vladar omogočal enakopravnost ogrskih narodov, česar za obdobje po vzniku nacionalnih idej ne moremo trditi. V prizadevanjih po izgradnji lastnega zgodovinskega spomina so se Slovaki začeli opirati na svetnika Cirila in Metoda, ki sta v slovanskem svetu veljala za glavna oznanjevalca krščanstva. Prav tako je kot simbol veljala Velika Moravska, ki je imela predvsem politični predznak s svojimi vladarji, bitkami in tudi v povezavi s solunskima bratoma.

V dvajsetih in tridesetih letih 19. stoletja se je situacija že precej spremenila. Predvsem so na to vplivali postopna madžarizacija Ogrske, postopno nastajanje slovaške vzajemnosti in nemška romantika, ki je pod Herderjevimi vplivi podajala koncepte modernih etničnih narodov. V tem obdobju sta cirilmetodovska in velikomoravska simbolika dobili trajno mesto v družbi. Vse bolj pa je na pomenu izgubljala Ogrska, ki je v očeh Slovakov predstavljala vir narodne katastrofe, ki so jo primerjali s tragedijo Čehov na Beli gori,

kar je vplivalo na to, da so slovaški izobraženci začeli v duhu slovanske vzajemnosti vnašati med simbole tragedije ostalih Slovanov, kot na primer bitko na Kosovem polju, že omenjeno Belo goro ali poraz poljskih upornikov konec 18. stoletja. Obenem je ljudska kultura in z njo povezana folklor zahtevala preobrazbo zgodovinskih junakov v borce za slovaško svobodo. Tako se je ta ideja skoncentrirala v Juraju Jánošiku, ki je umrl že v začetku 18. stoletja. Ta je postal eden glavnih simbolov slovaškega narodnega gibanja in predstavljal borca za ljudske pravice in upornika proti madžarski nadvladi. Posebno vlogo so imele v tem času tudi Tatré, ki so v nasprotju z madžarsko ravnino predstavljale podobnost nemškimi Alpam (Ján Púll) v smislu nezlomljivosti, mogočnosti ... V rastlinskem in živalskem svetu sta imeli posebno vlogo lipa kot simbol lepote in mehko in golob kot simbol slovaške nedolžnosti in umirjenosti. Še posebej pa se je simbolika povezala z rekami, kjer je imela dominantno vlogo Donava, ki je spadala med najmogočnejše slovanske reke.

Zadnji dve desetletji pred marčno revolucijo je avtor prikazal kot desetletji politizacije slovaške kulture in simbolov. Narodni simboli so se množili in dobivali vse jasnejšo podobo. Čeprav je bila slovaška simbolika podobna simbolom drugih narodov, se je od njih v marsičem razlikovala. Porasli so simboli, povezani s Tatrami, s čimer se je identificiral ves slovaški prostor. Prostor, obseg in manifestacija simbolov so se večali. Z nastankom himen je rasla narodna glasba. Sprva tuje himne so zamenjale slovaške, med katerimi sta bili najznamenitejši Hej, Slováci Sama Tomášika iz leta 1834 in Nad Tatrou sa blýska Janka Matúške iz leta 1844, ko je Ľudovít Štúr že postal in veljal za duhovnega očeta mladoslovaškega gibanja. Ob izobražencih so se simboli vedno bolj dotikali širših množic, predvsem ob mestnih praznikih, v gledališčih in pri nabožnih proslavah (predvsem s Cirilom in Metodom). Simboli so tako našli svoj prostor tudi v javnem življenju. Narodna simbolika se je krepila in okrepila tudi brez pomoči vladne politike iz Dunaja. V tistem času je prihajalo prav tako do spajanja in mešanja simbolov. Ob Tatrah se je nemalokrat pojavljal orel, pogosto tudi Donava. Mit Velike Moravske se je povezoval s kultom njenih vladarjev in svetnikov, s centri kot njihovimi gradovi, kot sta bila Devín in Nitra, ki jo je Karol Kúzmány proglasil za mesto, ki da je pomembno vplivalo na razvoj ostalih slovaških mest. Simbol Ogrske kot narodnega momenta je skoraj popolnoma ope-

šal, saj je veljal kot simbol, ki Slovacom nikakor ni prijazen. Junaštvo, ki so ga sprva povezovali z Jánošikom, je sedaj dobilo tudi širšo prisposodbo – kot kult znanih osebnosti, kjer je svoj prostor dobil celo Ján Hus, češki mučenik. Skratka, v tem obdobju so se simboli medsebojno povezovali v smislu narod, narava kot narodno ozemlje in politika.

Med revolucijo leta 1848 in 1849 je narodna simbolika pridobila novo širino. Prvič se je v javnosti pojavila heraldika kot narodni simbol sredi leta 1848 in odigrala politično in vojaško vlogo. Rodile so se nove himne, med katerimi jih je sicer le malo dobilo predznak nacionalnega momenta. Predvsem so bili dejavniki novih simbolov rodoljubi. Ko je v drugi polovici leta madžarska stran obvladovala slovaške regije, so grbi predstavljali (v očeh Madžarov) nedržavotvorni element in se v javnosti niso pogosto pojavljali. Ko je cesarska vojska ponovno zasedla slovaški prostor, so grbi spet dobili prejšnjo veljavo. Slovaški prostovoljci so v letu 1849 poleg svojih uniform kot simboli element uporabljali svojo narodno zastavo, in to celo s tihim soglasjem cesarskega Dunaja, čeprav ta iluzija ni trajala dolgo. Širitev narodnih simbolov je bila tedaj odvisna predvsem od orientacije slovaške politične elite z Josefom Miloslavom Hurbanom na čelu. Po mestih so simbole širili študentje, inteligenca in duhovščina ter nekatere konzervativne plemiške družine, ki se niso strinjale s politiko Lajosa Kossutha. Slovaški simboli so se v revolucionarnih letih mešali z madžarskimi, cesarskimi, češkimi in ostalimi slovanskimi simboli. Ob idejah ogrskega federalizma so Slovaki delovali v skladu z Ogrsko. Od septembra leta 1848 se ta kombinacija ni mogla več obdržati. Ker se je slovaško gibanje priključilo težnji po spojitvi s cesarskim Dunajem, so ob slovaških poudarjali še cesarske barve in zastave. S tem so demonstrirali svojo protiogrsko in avstrofederalistično težnjo, s čimer so se odtujili ogrskim simbolom. To je povzročilo novo politiko Madžarov do Slovakov, občutek ogroženosti, pobojev in drugih nasilnih dejanj, zaradi česar je Ogrska postala simbol tisočletnega tlačenja Slovakov. Slovansko miselnost so Slovaki izkazovali z različnimi mešanji bele, rdeče in modre barve z domačimi simboli. Simboli so se uveljavljali z njihovo prezentacijo, s čimer sta se krepila skupna narodna ideja in kolektivni spomin. Grbi niso tedaj samo nastaja(ja)li, ampak so tudi povzročili premike k novi identiteti Slovakov in vplivali na njihovo politiko.

Po revoluciji se je razvoj simbolov nadaljeval. V Bachovem neoabsolutizmu je ob močni politični centralizaciji, ki je onemogočala politično delovanje avstrijskih narodov, sicer prišlo do manjše prisotnosti narodnih simbolov. Ustavna doba je v 60-tih letih prinesla novo krepitev narodne identitete. Po letu 1860 so se ponovno okrepili grbi kot narodni simbol. Zastave so spet igrale podobno vlogo kot v revoluciji leta 1848/49. Po letu 1867, ko se je Madžarom posrečilo odpreti pot k popolni madžarizaciji Ogrske, se je razvoj slovaške simbolike razumljivo zmanjšal. V 70-tih in 80-tih letih 19. stoletja se je možnost predstavitve simbolov v politiki in kulturi znatno omejila.

Avtor je na nov način predstavil slovaški narodni razvoj od začetka prebujanja narodnih idej pa do let po revoluciji, ko se je narodna zavest že trdno zasidrila tako med slovaško inteligenco kot tudi med preprosto slovaško ljudstvo. Na kakšen način se je razvoj narodnih idej preobražal in odmeval v narodni simboliki, boste prebrali v predstavljeni knjigi, ki jo toplo priporočam v branje vsem, ki jih posebej zanima slovaška zgodovina, a tudi vsem tistim, ki se sicer ukvarjajo z zgodovino Avstrije in Avstro-Ogrske.

Filip Čuček

## SEM PUŠKO ZAGLEDAL, SEM JOKAT ZAČEL

Rok Stergar, Slovenci in vojska, 1867–1914. *Slovenski odnos do vojaških vprašanj od uvedbe dualizma do začetka 1. svetovne vojne*. Historia, Znanstvena zbirka Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana, 2004. 281 strani.

Rok Stergar, asistent na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, je s svojo dopolnjeno doktorsko disertacijo, ki jo predstavljamo, poskrbel za dobrodošel prispevek na zgodovinarsko precej podhranjenem področju slovenske vojne in vojaške zgodovine, čeprav si že v uvodu svoje knjige postavi meje – zanima ga namreč vojska med kladivom in nakovalom politike. Stergar torej ne piše o konkretnih entotah, poveljnikih, slavnih bitkah in zmagah, temveč o idejah, zahtevah, spomenicah in kupčkanju, o političnem dajdamu in lovljenju volilnih glasov na tako občutljive in pomembne teme, kot so

(bile) vojaške. Kot časovni prelomnici si postavi letnici 1867 in 1914 – prvo letnico in obdobje po njej povezujemo z modernizacijo avstroogrške vojske, na katero je vplivala tudi modernizacija državne uprave (dualizem), leto 1914 pa pomeni začetek konca klasične avstroogrške vojske.

Tudi Slovenci smo leto 1867 z dualizmom in vedno glasnejšimi debatami o nujnosti korenitih reform v državi dočakali kot čas, ki nam utegne postreči s kakšno drobtinico z mize »velikih« (Nemcev, Madžarov, Čehov) in nas na ta način postaviti ob bok »zgodovinskim« narodom. Kljub vsesplošni evforiji in vonju po priložnosti za emancipacijo našega naroda, pa Slovenci in naši politiki vojaških zadev po zgledu svojih bolj prebranih bratrancev nismo pisali na prva mesta svojih punktacij in z njimi opletali na političnih zborih. Vojska (nekakšno 'domobranstvo' oziroma ljudska vojska, temelječa na splošni vojaški obveznosti) da, toda le kot atribut siceršnji politični polnoletnosti – slovenskemu parlamentu! Odveč je ponavljati, da nismo dobili ne enega in ne drugega, centralisti pa so zahteve po razbijanju enotne c. kr. vojske zavračali z argumentacijo, ki jo bomo srečali sto let kasneje pri zagovornikih enotne »kovačnice bratstva in enotnosti naših narodov in narodnosti«.

Sicer smo imeli Slovenci z vojsko take in drugačne izkušnje – mnogokrat je vojska nastopala kot kordon med razgretima frontama nemških in slovenskih nacionalistov, velikokrat pa je tudi sama posegla v spopade na strani braniteljev ustave in predstavnikov nemškega nacionalizma.

Za delež Slovencev (častnikov) v vojski bi lahko trdili isto kot stoletje kasneje – lahko bi jih bilo več. Slovenci uniformi niso delali sramote z nesposobnostjo, so jo pa nekateri preveč goreči avstrijski patrioti svojemu narodu (kar pa itak ni nič novega). Toliko več pozornosti si zato zaslužijo podvigi tistih, ki so kljub uniformi in predpisani dozi lojalnosti »avstrijski hiši« ohranili narodno bit ter skušali povezati oba svetova – med take sodi Andrej Komel s svojim zavzemanjem za slovenjenje vojaškega besednjaka in emancipacijo slovenskega jezika na vseh družbenih področjih.

Zadnja tretjina 19. stoletja je v javnost na področju vojske in obrambe vsekakor prinesla svež veter. Rojevati so se začele moderne vojske, utemeljene na splošni vojaški obveznosti in rezer-